

EMAKEELE SELTSIS

12. mail toimus Emakeele Seltsi värs-kete auliikmete Enn Ernitsa ja Lembit Vaba 70 aasta juubeli auks kõnekoos-olek „Etümoloogialainel”, kus juubila-ride kõrval esines ka kohanimeuurijast läti polüglott Ojārs Bušs. Ettekannete järel esitles Lembit Vaba oma äsjailmu-nud artiklikogumikku „Sõna sisse mi-nek” (Emakeele Seltsi toimetised nr 73, Tallinn, 2015, 495 lk).

Avakõnes tõdes Lembit Vaba, et fennougriksikat Eestis enam ei ole ning varem ilmunud etümoloogiasõnaraama-tute kõrge tase käib praegustele uuri-jatele üle jõu, kuna ei osata piisaval määral keeli ja vajaka on dialektoloogia-teadmistest. Eesti ja laiemalt lääneme-resoome sõnatüve peetakse seletatuks, kui sellele on leitud laenuetümoloogia. Praegu domineeribki meil indoeuroopa suund. Õnneks on küll püsivate väärtustega saavutusi, sest suuremate indoeuroopa keelte kohta on olemas palju läbiuuritud materjale. Uuele tasemele jõudmiseks oleks vaja etümoloogilisi baasuuringuid, mida praegusel projek-ti- ja eduajastul ei toetata, näiteks oleks vaja uurida eesti lihttüvede modifikat-sioonimehhanisme, mis annaks selge-ma ülevaate sellest, missugune on uute lihttüvede seos lähtetüvedega. Esineja tõi näiteid Karl Kondi etümoloogilistest sõnaseostest altai keelkonna keeltega. Lõpetuseks tõdes Lembit Vaba, et etü-

moloogi kõige väärtuslikum abimees ka tulevikus on Andrus Saareste eesti keele mõisteline sõnaraamat.

Enn Ernits andis ülevaate Eesti Inge-ri isikunimedest läbi aegade, aluseks viis allikat: Novgorodimaa Šeloni viiendiku maksukataster (1497–1499), kontrolli-raamat (1571–1572), Ivangorodi kindlu-se ümbruse obrokiraamat (1571–1572), Ingerimaa maaraamatud (1618–1623) ning Narva valla nimepanekukomisjoni protokollid (1922). Vanimad nimenäited (koosnevad tavaliselt ees- ja isanimest) pärinevad XV sajandi lõpu katastrist ning neis on sagedasti saadud ainest loodusest, elukutsest, rahvusest jne, nimedes kasutati rikkalikult vene kee-le ja läänemeresoome liiteid. Näiteid: *Остахно Селиверстов, Ивашко Галкин, Ондрейко Дрягиль, Васко Ижерянин*. XVI sajandi teisel poolel on peale ühe eran-di (*Ihala*) kõik nimed vene, üksikud ka turgi päritolu. Sõdade tõttu oli etniline olukord palju muutunud ja lääneme-resoome isikunimesid esines üksnes li-sanimede hulgas. Esineja tõi arvukalt näiteid isikunimede kohta nii XVI kui ka XVII sajandist. 1922. aastal loodi Narova-tagustel aladel komisjonid, et panna perekondadele perekonnanimed. Kõige rohkem on uusi eestikeelseid pe-rekonnanimesid, mis ammutasid ai-nest järgnevast: taimed või nende osad (*Kask, Käbi, Lillemägi*), looduskogumid

või nende osad (*Allikas, Järv, Vahtrik*), loomanimetused (*Kaur, Kala, Mägar*), esemed (*Kangas, Kannel, Pilli*), kohanimed (*Sakala, Tuudar, Viru*), loodusnähtused (*Kaja, Lain, Lumi*), elukutsed (*Kalamees, Kalanik, Timmer*), omadused (*Mõnus, Rikas, Udrik*), eesnimelised perekonnanimed (*Mark, Markus, Vilma*), tuntud isikute perekonnanimed (*Laidoner, Luterus*), materjali märkivad perekonnanimed (*Raud*).

Ojārs Bušs pidas soomekeelse ettekande soome-ugri laensõnadest läti kirjakeeles. Tänapäevasel tasemel uurimine sai alguse XIX sajandi lõpus taani keeleteadlase Vilhelm Thomseni töödest, milles on mainitud 168 läänemeresoome laenu balti keeltes. Hiljem on vastavaid laene uurinud Heikki Ojansuu, Lauri Kettunen, Karl Aben, Silvija Raģe ja Elga Kagaine, kes on leidnud laene lausa kuni 600 sõna jagu. Viimaste hulgas on ka juba unustusse langenud sõnu ja neidki, mida kasutati vaid väga piiratud alal. Kui piirata leiud üksnes läti kirjakeelega, jääb laensõnade hulk kindlasti märksa väiksemaks (näiteks Kettuse 220 laenust Jānis Endzelīnsi järgi vaid

84–80, eesti-läti kultuurisuhete edenda ja Karl Abeni järgi 150, läti keeleteadlase ja Alise Laua järgi 50 ning läti etümoloogiasõnaraamatu autori Konstantīns Karulise järgi 125). Kõige kindlamalt on läänemeresoome päritolu järgmised läti kirjakeele sõnad: *allaž* 'alati', *kāls* 'n arv kalu', *puisis* 'poiss', *puķe* 'lill', *sēne* 'seen'. Nn Karulise põhimõtteks on pidada sõna läänemeresoome laenuks siis, kui läti etümoloogiasõnaraamatus ei ole sõnale esitatud muid algupäraselgitusi peale soomeugriliste. Sellisele kriteeriumile vastab tänapäeva läti kirjakeeles 55 sõna, mis peamiselt märgivad kalade nimetusi või on muul kombel seotud mere teemaga: *vimba, taimiņš, lucis, ķilava, ķisis* jne. Teise suurema rühma moodustavad ristiusustamise ja abielu valdkonna sõnad, näiteks *pestīt, pulgot, zaimot, laulāt, kāzas*. Esineja täpsustas kokkuvõttes, et läänemeresoome laenuks võib tänapäeva läti kirjakeeles pidada 70, maksimaalselt 75 sõna, kuid siingi on vaja teha edasisi etümoloogilisi analüüse.

KILLU PALDROK